

ANETA DOMAGAŁA*, URSZULA MIRECKA*,
MAŁGORZATA MAJCHER**

*Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Zakład Logopedii i Językoznawstwa Stosowanego

** Samorządowe Przedszkole Publiczne nr 4 w Sanoku

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5955-5164>, <https://orcid.org/0000-0002-2515-8205>,
<https://orcid.org/0000-0002-3496-8795>

Trudności w zakresie przebiegu czynności grafomotorycznych u dzieci z klas I oraz dzieci realizujących obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego

Difficulties in Graphomotor Activities of Children Carrying Out
the One-Year Preschool Preparation Obligation
and in First-Grade Primary School Children

STRESZCZENIE

W artykule podjęto problem trudności w zakresie przebiegu czynności grafomotorycznych u dzieci z klas I szkoły podstawowej oraz dzieci realizujących obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego. Określono zakres i nasilenie zachowań niepożądanych, z ukierunkowaniem na zjawiska sytuujące się w obrębie takich kategorii, jak: sposób trzymania narzędzia graficznego, usytuowanie kartki względem krawędzi stolika oraz tempo pracy. W tym celu wykorzystano wyniki badań zrealizowanych z zastosowaniem autorskich narzędzi diagnostycznych: „Skali oceny sprawności grafomotorycznych” (Domagała, Mirecka 2017c) oraz „Profilu sprawności grafomotorycznych” (Domagała, Mirecka 2010 – tu: zmodyfikowanej wersji narzędzia, stosownie do wybranego etapu rozwojowego). Na najwcześniejszym etapie nauczania ujawniono najczęściej nieprawidłowości dotyczących sposobu trzymania narzędzia graficznego oraz tempa pracy.

Słowa kluczowe: sprawności grafomotoryczne; przebieg czynności grafomotorycznych; dojrzałość szkolna; roczne przygotowanie przedszkolne; nauczanie początkowe

SUMMARY

The article analyzes the problems concerning the course of graphomotor activities in first-grade primary school children and in children carrying out the compulsory one-year preschool preparation. The study defines the range and intensity of undesirable behaviors, with emphasis on the

phenomena classified within such categories as: the way of holding the writing instrument, the position of the sheet in relation to the edge of the desk and the pace of work. For this purpose the authors utilized the results of research carried out using the author-designed diagnostic tools: the “Scale of Assessment of Graphomotor Skills, (Domagała, Mirecka, 2017c) and the “Profile of Graphomotor Skills” (Domagała, Mirecka, 2010 – here: the modified version of the tools, in accordance with the selected developmental stage). At the earliest stage of education, most of the irregularities concerning the way of holding the writing instrument and pace of work were identified.

Key words: graphomotor skills, course of graphomotor activities, school maturity, one-year pre-school preparation, early education

WPROWADZENIE

Trudności w sferze grafomotoryki (a w szczególności trudności w pisaniu) to istotna bariera w edukacji szkolnej. Niedostateczne oddziaływania profilaktyczne w tej sferze, brak dokładnego rozpoznania możliwości i ograniczeń u dzieci będących u progu nauki szkolnej powodują, że wiele osób stale zmagają się z trudnościami grafomotorycznymi w późniejszych latach edukacji, a potem również w życiu zawodowym i osobistym.

Aktualnie w Polsce badania nad grafomotoryką u dzieci na najwcześniejszym etapie nauczania prowadzone są rzadko. Zwykle ograniczają się do wąskich aspektów zjawiska bądź projektowane są jako jeden z wielu elementów oceny dojrzałości szkolnej/ gotowości szkolnej (np. Buchnat 2013; Grzesiak, Naskręt i Bronikowski 2014; Skibska 2014). Sprawności grafomotoryczne (określane niekiedy także mianem *grafopercepcji*) podlegają najczęściej diagnozie na podstawie prób rysowania, głównie odwzorowywania kształtów graficznych, prostych i złożonych figur geometrycznych, asymetrycznych układów linearnych o charakterze abstrakcyjnym (np. Tryzno 2008; Wilgocka-Okoń 2010; Bogdanowicz, Kalka 2011; Korendo, Cieszyńska 2012), a diagnosta koncentruje się głównie na wytworach czynności grafomotorycznych. Ocena przebiegu czynności grafomotorycznych jest natomiast ograniczona. W naszej opinii należy ją znacznie poszerzyć, mając na uwadze w szczególności późniejszy rozwój umiejętności pisania, powiązany z wieloma sferami rozwoju psychoruchowego, w tym z fizycznym aspektem pisania ręcznego (Rief i Heimburge 2007; St. John 2013). Sposobność taką daje ujmowanie grafomotoryki na dwu dopełniających się płaszczyznach (przebiegu oraz wytworu), z wielowymiarową oceną każdej z nich (Domagała, Mirecka 2017b).

PROBLEMATYKA BADAŃ

Tematem artykułu są sprawności grafomotoryczne dzieci z klas I szkoły podstawowej oraz dzieci realizujących obowiązek rocznego przygotowania przed-

szkolnego – z ukierunkowaniem na trudności w zakresie przebiegu czynności grafomotorycznych.

Dotychczasowe własne badania empiryczne ujawniły szereg niepożądanych zjawisk w tym zakresie u uczniów klas I (Domagała, Mirecka 2015a; 2017a). Ponieważ badania były prowadzone z końcem roku szkolnego (tj. po rocznej edukacji w szkole), można obawiać się, że niepożądane zjawiska to nieprawidłowości nabierające trwałego charakteru. Warto dociekać przyczyn tego stanu, także z ukierunkowaniem na okres poprzedzający naukę pisania ręcznego. Można bowiem sądzić, że wiele nieprawidłowych zachowań wynika z braku odpowiednich wzorców lub efektywnego treningu na najwcześniejszym etapie kształtowania się sprawności grafomotorycznych. Problem ten postanowiono przybliżyć dzięki wykorzystaniu dostępnego materiału z aktualnych badań – na przykładzie wybranych kategorii zjawisk, podstawowych z punktu widzenia przebiegu czynności grafomotorycznych.

Celem artykułu jest określenie zakresu i nasilenia zachowań niepożądanych odnośnie do przebiegu czynności grafomotorycznych ujawniających się u dzieci na najwcześniejszym etapie nauczania, z ukierunkowaniem na zjawiska sytuujące się w obrębie wybranych kategorii, jak: sposób trzymania narzędzia graficznego, usytuowanie kartki względem krawędzi stolika oraz tempo pracy (wspólnych dla „Skali oceny sprawności grafomotorycznych” oraz „Profilu sprawności grafomotorycznych”).

METODYKA BADAŃ

W analizie dokonanej dla potrzeb niniejszego opracowania wykorzystano wyniki badań zrealizowanych z zastosowaniem autorskich narzędzi diagnostycznych:

- „Skali oceny sprawności grafomotorycznych” (Domagała, Mirecka 2017c)
 - w grupie uczniów klas I szkoły podstawowej,
- „Profilu sprawności grafomotorycznych” (Domagała, Mirecka 2010) – w grupie dzieci realizujących obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego (tu: zmodyfikowanej wersji narzędzia, stosownie do wybranego etapu rozwojowego).

Interesujące nas kategorie opisu zjawisk odnośnie do przebiegu czynności grafomotorycznych – sposób trzymania narzędzia graficznego, usytuowanie kartki względem krawędzi stolika oraz tempo pracy – obecne są w obydwu wskazanych wyżej narzędziach. „Skala oceny sprawności grafomotorycznych” została znormalizowana, przygotowana w Pracowni Testów Psychologicznych i Pedagogicznych w Gdańsku jako narzędzie diagnozowania uczniów klas I–VI szko-

ły podstawowej (ocena grafomotoryki zachodzi tu na podstawie próby reprodukcji wzorów literopodobnych oraz próby przepisывania tekstu); nie używa się jej w badaniu dzieci przedszkolnych. W stosunku do dzieci wstępujących do szkoły, przygotowujących się dopiero do nauki pisania, można jednak efektywnie wykorzystać procedury wyznaczone w „Profilu sprawności grafomotorycznych”, przy odpowiednim doborze prób diagnostycznych¹.

W odniesieniu do uczniów klas I szkoły podstawowej dla potrzeb niniejszego opracowania analizowano wyniki pochodzące z badań terenowych będących podstawą normalizacji „Skali oceny sprawności grafomotorycznych” (badania te objęły niespełna 1000 uczniów z klas I-VI szkół podstawowych na terenie całego kraju, na każdym z poziomów edukacji przeszkoleni diagności przebadali grupy o zbliżonej liczebności)². Oceny przebiegu czynności grafomotorycznych diagności dokonywali zgodnie ze sposobem postępowania diagnostycznego określonym w narzędziu w „Protokole obserwacyjnym”, z uwzględnieniem najistotniejszych zjawisk w ramach takich kategorii oceny, jak: I. Ręka wiodąca; II. Sposób trzymania narzędzia graficznego; III. Usytuowanie kartki (względem krawędzi stolika); IV. Postawa siedząca; V. Tempo pracy. Szeroki materiał empiryczny otworzył drogę szczegółowej ocenie różnorodnych aspektów przebiegu czynności grafomotorycznych.

W grupie dzieci realizujących obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego badania terenowe z wykorzystaniem „Profilu sprawności grafomotorycznych” przeprowadziła Małgorzata Majcher (przygotowując pracę magisterską na kierunku logopedia z audiologią UMCS w Lublinie /promotorzy: dr hab. A. Domagała oraz dr hab. U. Mirecka, prof. nadzw. UMCS). Grupę badaną stanowiło 20 dzieci sześciolletnich (10 dziewczynek i 10 chłopców), uczęszczających do przedszkola w małym mieście. Badania zostały zrealizowane na zakończenie rocznego przygotowania przedszkolnego. W grupie tej badania diagnostyczne, zaprojektowane przez promotorów, obejmowały takie próby eksperymentalno-kliniczne, jak: reprodukcja pojedynczego wzoru literopodobnego wymagające dokończenia (tu: na kartce widnieje fragment wzoru, a dziecko kreśli wzór do końca linijki); reprodukcja pojedynczego wzoru literopodobnego wymaga-

¹ W zrealizowanych uprzednio badaniach empirycznych wykazano zależność między takimi rodzajami czynności grafomotorycznych, jak pisanie i kreślenie wzorów literopodobnych – oceny grafomotoryki u dzieci, które nie rozpoczęły jeszcze nauki pisania bądź opanowały pisanie w niewielkim stopniu, można więc dokonać w wymiarze podstawowym na podstawie prób reprodukcji wzorów literopodobnych (zob. Domagała, Mirecka 2015a, 2014/2015). W związku z tym, odnośnie do „Profilu sprawności grafomotorycznych”, wskazano sposoby zastosowania klinicznego – oprócz standardowego wykorzystania narzędzia (Domagała, Mirecka 2015b).

² Zob. szczegółowy opis badań normalizacyjnych w podręczniku diagnostycznym (Domagała, Mirecka 2017c), sporządzony przez mgr Martę Formelę z Pracowni Testów Psychologicznych i Pedagogicznych w Gdańsku.

jąca przerysowania wzoru prezentowanego dziecku na osobnej kartce; reprodukcja wzorów literopodobnych wymagająca przerysowania wzorów prezentowanych dziecku na osobnej kartce. Podczas rozmowy końcowej od każdego dziecka dodatkowo pozyskiwano informacje na temat wykonanych zadań (ich łatwości; ewentualnych trudności, które wystąpiły w toku pracy). Ponadto przeprowadzono wywiad z nauczycielem na temat realizacji programu w zakresie przygotowania do nauki pisania i osiągnięć podopiecznych. Prace dzieci zostały zarchiwizowane, udokumentowany został również przebieg badań (częściowo zostały zarejestrowane za pomocą kamery, na zakończenie wykonano fotografie celem ilustracji wybranych zjawisk zaobserwowanych w toku badania). Ocena przebiegu czynności grafomotorycznych została dokonana zgodnie ze sposobem postępowania diagnostycznego określonym w „Profilu sprawności grafomotorycznych” (Domagała, Mirecka 2010), w „Protokole obserwacyjnym” – z uwzględnieniem najistotniejszych zjawisk w ramach takich kategorii oceny, jak: I. Ręka wiodąca; II. Sposób trzymania narzędzia graficznego; III. Układ ręki wiodącej; IV. Ręka pomocnicza; V. Usytuowanie kartki; VI. Postawa siedząca; VII. Tempo pracy. W niniejszym opracowaniu wykorzystano wyniki badań M. Majcher (2018) odnośnie do wybranych kategorii zjawisk w zakresie przebiegu czynności grafomotorycznych oraz zarchiwizowane materiały z badań terenowych.

REZULTATY BADAŃ

I. Rezultaty badań w grupie dzieci z klas I szkoły podstawowej

Odnosnie do kategorii będących przedmiotem opisu w niniejszym artykule w „Profilu sprawności grafomotorycznych” (Domagała, Mirecka 2010), jak również w „Skali oceny sprawności grafomotorycznych” (Domagała, Mirecka 2017c) określono następujące zachowania normatywne:

1. odnośnie do sposobu trzymania narzędzia graficznego:

- rodzaj chwytu – narzędzie oparte na palcu środkowym, trzymane przez kciuk i palec wskazujący,
- odległość palców od końcówki piszącej – w granicach od 1,5 do 2,5 cm;

2. odnośnie do usytuowania kartki względem krawędzi stolika:

– w przypadku ręki prawej jako ręki wiodącej – kartka prostopadła względem krawędzi stolika lub kartka ułożona pod niewielkim kątem (do 10 st.) lub zmienne prawidłowe położenie kartki (tu zmienne: kartka prostopadła/ ułożona pod niewielkim kątem).

– w przypadku ręki lewej jako ręki wiodącej – położenie kartki skośne w prawą stronę, optymalne do układu ręki wiodącej, postawy ciała i kontroli wzrokowej;

3. odnośnie do tempa pracy – uczeń pracuje miarowo³

W populacji uczniów klas I szkoły podstawowej często stwierdzano odstępstwa od wskazanych wyżej zachowań (w pkt. 1–3). W tabeli 1 przedstawiono wyniki analizy ilościowej z uwzględnieniem wyróżnionych tu kategorii opisu zjawisk odnośnie do przebiegu czynności grafomotorycznych (tu: z częściowym wykorzystaniem danych pochodzących z badań normalizacyjnych, zestawionych w „Skali oceny sprawności grafomotorycznych” w zakresie wymaganym w podręczniku diagnostycznym – Domagała, Mirecka 2017c).

Tabela 1. „Protokół obserwacyjny” – wyniki uczniów klas I w kategoriach: sposób trzymania narzędzia graficznego; usytuowanie kartki względem krawędzi stolika; tempo pracy (tu: A – zachowania normatywne, B – zachowania niepożądane).

Kategoria		Ogółem		Dziewczynki		Chłopcy	
		A	B	A	B	A	B
Sposób trzymania narzędzia graficznego	Rodzaj chwytu	51,2%	48,85%	50,7%	49,3%	51,6%	48,4%
	Odległość palców od końcówki piszącej	53,9%	46,1%	61,2%	38,8%	46,6%	53,4%
Usytuowanie kartki względem krawędzi stolika: – ręka wiodąca – prawa – ręka wiodąca – lewa		98%	2%	98,4%	1,6%	97,5%	2,5%
		23,7%	76,3%	20%	80%	27,3%	72,7%
Tempo pracy		48,5%	51,5%	55,1%	44,9%	41,8%	58,2%

Źródło: opracowanie własne.

W charakterystyce możliwości i ograniczeń w zakresie przebiegu czynności grafomotorycznych u uczniów klas I należy zwrócić uwagę na rejestr zachowań niepożądanych występujących na tym poziomie edukacji (dodatkowo uwzględniając czynnik płci):

1. Sposób trzymania narzędzia graficznego

Jak wskazują dane ogólne zawarte w tabeli 1, niemal połowa dzieci podczas wykonywania czynności grafomotorycznych w nieprawidłowy sposób trzyma na-

³ W tym aspekcie badający uwzględnia dane z obserwacji. Dodatkowo natomiast mierzony jest czas reprodukcji wzorów literopodobnych oraz przepisywania tekstów (tu: dane z pomiaru prowadzonego w toku wykonywania prób diagnostycznych). W „Skali oceny sprawności grafomotorycznych” w zależności od czasu wykonania prób diagnostycznych wyniki w zakresie tempa pracy w indywidualnych przypadkach mogą sytuować się na poziomie niskim/przeciętnym/wysokim.

rzędzie graficzne (ma nieprawidłowy rodzaj chwytu i/lub układu palce w nieprawidłowej odległości od końcówki piszącej).

Wykorzystując dodatkowe dane szczegółowe, należy wskazać, że w grupie dziewczynek odnośnie do chwytu odnotowano następujące zachowania niepożądane: trzymanie narzędzia trzema palcami, przy niewłaściwym układzie kciuka, palca wskazującego i środkowego lub przy innym wyborze palców (42% populacji dziewczynek); trzymanie narzędzia czterema palcami (5,8%) oraz chwyt całą dłońią (1,4%). W populacji chłopców stwierdzono zaś takie zachowania, jak: trzymanie narzędzia trzema palcami, przy niewłaściwym układzie kciuka, palca wskazującego i środkowego lub przy innym wyborze palców (42,9% populacji chłopców), trzymanie narzędzia dwoma palcami (1,1%) oraz trzymanie narzędzia czterema palcami (4,4%). W obydwu grupach wśród nieprawidłowości dominowało więc trzymanie narzędzia trzema palcami cechujące się niewłaściwym ich układem/wybozem (jak podano wyżej, odsetek takich zachowań był niemal taki sam w populacji dziewczynek i chłopców), inne rodzaje zachowań niepożądanych były zróżnicowane w obu grupach, rejestrowano je jednak stosunkowo rzadko.

Odległość palców od końcówki piszącej była zbyt mała u 34,3% dziewczynek, a zbyt duża u 4,5%. Ogółem u dziewczynek było znacznie mniej nieprawidłowości w tym aspekcie zjawisk niż u chłopców. W populacji chłopców zbyt małą odległość palców od końcówki piszącej zarejestrowano w 51,1% przypadków, a zbyt dużą u 2,3% badanych.

2. Usytuowanie kartki względem krawędzi stolika

Jak wskazują dane ogólne zawarte w tabeli 1, z usytuowaniem kartki w sposób optymalny dla przebiegu czynności grafomotorycznych rzadko mieli uczniowie klas I posługujący się ręką prawą, bardzo często natomiast uczniowie posługujący się ręką lewą (tu: w badanej populacji lewą ręką posługiwało się 7,2% dziewczynek oraz 12,1% chłopców).

Wykorzystując dodatkowe dane szczegółowe w przypadku ręki prawej jako ręki wiodącej odnośnie do zachowań normatywnych, warto zwrócić uwagę na to, że choć ogółem odsetek tych zachowań był niemal taki sam w populacji dziewczynek i chłopców, to dziewczynki częściej niż chłopcy utrzymywały prostopadły układ kartki (90,6% populacji dziewczynek, 80% populacji chłopców) – u chłopców częściej obserwowano układanie kartki pod niewielkim kątem lub prawidłowe zachowania zmienne (tu: kartka prostopadła/ ułożona pod niewielkim kątem).

Odnośnie do zachowań niepożądanych w przypadku ręki prawej jako ręki wiodącej w populacji dziewczynek występowały przypadki sytuowania kartki skośnie w lewą stronę – powyżej 10 st. (1,6% badanych), natomiast w popula-

cji chłopców przypadki sytuowania kartki skośnie w prawą stronę, powyżej 10 st. (1,3% badanych) oraz zmiennego nieprawidłowego położenia kartki (tu zmienne: skośnie w prawą/lewą stronę, powyżej 10 st. – 1,3%).

W przypadku ręki lewej jako ręki wiodącej u dzieci najczęściej obserwowano prostopadłe ułożenie kartki – niepożądane w stosunku do układu ręki wiodącej, postawy ciała i kontroli wzrokowej. Zachowanie to cechowało 80,00% dziewczynek (w tej populacji nie zarejestrowano innych rodzajów zachowań niepożądanych w tym aspekcie zjawisk) oraz 63,6% chłopców (w tej populacji odnotowano dodatkowo skośne ułożenie kartki w prawą stronę, pod zbyt małym kątem, tj. do 10 st. – u 9,1% badanych).

W kwestii kartki sytuowanej prostopadłe warto zauważyć, że dziewczynki utrzymują takie położenie kartki częściej niż chłopcy – zarówno wtedy, gdy posługują się ręką prawą (tu: takie zachowanie rozpoznawane jest jako normatywne), jak i wtedy, gdy posługują się ręką lewą (tu: takie zachowanie rozpoznawane jest jako niepożądane). Chłopcy częściej niż dziewczynki odstępują od takiego układu kartki i są bardziej zmienni w swych zachowaniach.

3. Tempo pracy

Jak wskazują dane zawarte w tabeli 1, dzieci z klas I mają znaczne trudności z osiągnięciem miarowego tempa pracy – w szczególności dotyczy to chłopców (tu: w porównaniu z populacją dziewczynek różnica na niekorzyść chłopców wynosi ponad 13%).

Wykorzystując dodatkowe dane, należy wyszczególnić, że w grupie dziewczynek zarejestrowano następujące zachowania niepożądane (w kolejności od zachowań występujących najczęściej): uczennica pracuje z częstymi przerwami (20,3% badanych), zwalnia (11,6%), pracuje z wyraźnymi oznakami męczliwości (5,8%), pracuje z długimi przerwami (4,3%), przyspiesza (2,9%). W grupie chłopców ranking zachowań niepożądanych pozostawał taki sam jak u dziewczynek, lecz odsetek poszczególnych zachowań był zwykle wyższy (tu: niższy jedynie odnośnie do przyspieszania): uczeń pracuje z częstymi przerwami (28,6% badanych), zwalnia (12,1%), pracuje z wyraźnymi oznakami męczliwości (9,9%), pracuje z długimi przerwami (6,6%), przyspiesza (1,1%).

Ocena zjawisk w ramach wyszczególnionych kategorii (sposób trzymania narzędzia graficznego; usytuowanie kartki; tempo pracy) prowadzi do wniosku, że wielu uczniów klas I ma różnorakie trudności w zakresie przebiegu czynności grafomotorycznych; wymagają wsparcia na etapie nauki pisania.

II. Trudności ujawniające się na etapie realizacji obowiązku rocznego przygotowania przedszkolnego. Egzemplifikacja zjawisk

Do nauki pisania dzieci są stopniowo przygotowywane przed rozpoczęciem nauki szkolnej w ramach obowiązkowych rocznych zajęć w oddziale przedszkolnym – ukierunkowywane są na nabywanie podstawowych sprawności w sferze grafomotoryki. Badania empiryczne przeprowadzone w 20-osobowej grupie sześciolatków pozwalają wskazać na istotne trudności w zakresie przebiegu czynności grafomotorycznych ujawniające się u dzieci na tym etapie, mogące w niepożądanym sposób rzutować na dalszy przebieg ich edukacji. Odnośnie do interesujących nas kategorii zjawisk poczyniono następujące ustalenia:

1. Sposób trzymania narzędzia graficznego

U wszystkich badanych sześciolatków zaobserwowano nieprawidłowości dotyczące sposobu trzymania narzędzia graficznego. Zdecydowana większość dzieci (75%) cechowała się nieprawidłowym rodzajem chwytu narzędzia. W kwestii płci – problem ten dotyczył 80% dziewczynek i 70 % chłopców. Narzędzie najczęściej trzymane było trzema palcami (przy niewłaściwym układzie kciuka, palca wskazującego i środkowego lub przy innym wyborze palców) bądź czterema palcami. W stosunku do wszystkich dzieci sformułowano ponadto zastrzeżenia dotyczące odległości palców od końcówki piszącej – była ona zbyt mała, niekiedy nawet znikoma (zob. przypadek nr 3, opisany w dalszej części tekstu, zilustrowany na zdjęciu 3).

2. Usytuowanie kartki względem krawędzi stolika

Odpowiedni układ kartki, optymalny dla przebiegu czynności grafomotorycznych, utrzymywały dzieci posługujące się ręką prawą (tu: w badanej grupie sześciolatków ręka prawą posługiwało się 18 osób, ręką lewą – 2 osoby). Problemy w tym zakresie ujawniło natomiast jedno dziecko leworęczne.

Ogólnie można stwierdzić, że dzieci utrzymywały układ kartki prezentowany im typowo w różnych sytuacjach (tu: zwykle prostopadły do krawędzi stolika, tak jak w przypadku książki czy ćwiczeniówki sytuowanej przed dzieckiem na stoliku w czasie zajęć).

3. Tempo pracy

Badane dzieci miały trudności z osiągnięciem miarowego tempa pracy – większość z nich (55%) cechowała się zmiennym tempem wykonywania czynności grafomotorycznych. W szczególności dotyczyło to chłopców – znacznie częściej niż dziewczynki pracowali oni niemiarowo (tu: 80% chłopców, a dziewczynek – 30%). Warto dodać, że dziewczynki nie tylko znacznie częściej pracowały miarowo, ale też – biorąc pod uwagę czas wykonania poszczególnych zadań i ogólny czas reprodukcji wszystkich wzorów literopodobnych – ogółem pracowały szybciej niż chłopcy; chłopcy byli wyraźnie wolniejsi.

Co ważne, u dzieci często współwystępowały ze sobą wielorakie trudności w zakresie przebiegu czynności grafomotorycznych – pozwalają to zobrazować następujące przypadki:

1. Dziewczynka lat 6, praworęczna – nieprawidłowy chwyt narzędzia graficznego (zob. zdjęcie 1); przemieszczanie kartki (także jej uszkodzenia), m.in. z powodu zbyt mocnego nacisku narzędzia; ruch ręki wiodącej często przerywany; zmienne tempo pracy. Dziecko zgłasza, że odczuwa zmęczenie podczas wykonywania czynności grafomotorycznych.
2. Chłopiec lat 6, leworęczny – nieprawidłowy chwyt narzędzia graficznego (czterema palcami – zob. zdjęcie 2a); zbyt mała odległość palców od końcówki piszącej; nieharmonijne ruchy ręki wiodącej; ruch ręki często przerywany; nieprawidłowa współpraca ręki wiodącej oraz ręki pomocniczej (narastanie komplikacji w toku kreślenia wzorów literopodobnych z uwagi na niekorzystne położenie ręki wiodącej i ręki pomocniczej – zob. zdjęcie 2b); tułów oparty o stolik, nadmierne pochylenie tułowia i głowy; zmienne tempo wykonywania czynności grafomotorycznych. Dziecko zgłasza, że odczuwa zmęczenie podczas wykonywania czynności grafomotorycznych.
3. Dziewczynka lat 6, praworęczna – nieprawidłowy sposób trzymania narzędzia graficznego (zbyt mała /tu: znikoma/ odległość palców od końcówki piszącej – zob. zdjęcie 3); nieprawidłowy układ ręki wiodącej;

Zdjęcie 1. Dziewczynka, lat 6. Nieprawidłowy sposób trzymania narzędzia graficznego – narzędzie zasadniczo przytrzymywane przez kciuk i palec środkowy (ze wspartym na nich palcem wskazującym), opierane na palcu serdecznym

Źródło: archiwum autorek (Fot. M. Majcher).

Zdjęcie 2a. Chłopiec, lat 6 – w początkowej fazie kreślenia wzorów literopodobnych. Nieprawidłowy sposób trzymania narzędzia graficznego – chwyt czterema palcami: z obejmowaniem kciuka przez palec wskazujący i palec środkowy

Źródło: archiwum autorek
(Fot. M. Majcher).

Zdjęcie 2b. Chłopiec, lat 6 – w toku kreślenia wzorów literopodobnych. Narastanie komplikacji w aspekcie przebiegu czynności grafomotorycznych z uwagi na niekorzystne położenie ręki wiodącej i ręki pomocniczej; ograniczenie możliwości kontroli wzrokowej wytworu i organizacji wiersu

Źródło: archiwum autorek
(Fot. M. Majcher).

Zdjęcie 3. Dziewczynka, lat 6. Nieprawidłowy sposób trzymania narzędzia graficznego – odległość palców od końcówki piszącej zbyt mała (znikoma). Dodatkowo uwidocznione nadmierne pochylenie głowy (tuż nad kartką)

Źródło: archiwum autorek (Fot. M. Majcher).

tułów oparty o stolik, nadmierne pochylenie tułowia i głowy (tuż nad kartką). Dziecko ocenia, że nie odczuwa żadnych trudności podczas wykonywania czynności grafomotorycznych.

W odniesieniu do wybranego oddziału 6-latków trzeba zaznaczyć, że w czasie rocznego przygotowania przedszkolnego w placówce sukcesywnie realizowano obowiązujący w niej program edukacji, z uwzględnieniem wymagań programowych dotyczących przygotowania do nauki pisania. Z wywiadu z nauczycielem (przeprowadzonego wraz z końcem edukacji) wynika jednak, że część dzieci nie radzi sobie dobrze w sferze grafomotoryki. Nauczyciel podkreśla, że nie wszystkie dzieci lubią rysować, i jeśli nie są nakłaniane, unikają rysowania. Podobnie przejawiają niechęć do budowania z klocków czy układania puzzli, podejmowania różnych czynności wymagających precyzji (w tym kontekście nauczyciel wskazuje na zaburzenia koordynacji wzrokowo-ruchowej u dzieci oraz wzmożone napięcie mięśniowe). Pracując z grupą, nauczyciel zwraca szczególną uwagę na prawidłowy chwyt narzędzia kreślarskiego i prawidłową pozycję dzieci podczas rysowania – dostrzega u dzieci problemy, które zostały zarejestrowane w toku badań. Dzieci uczone są gospodarowania przestrzenią kartki, choć jest to utrudnione z uwagi na liczebność grupy i brak miejsca do swobodnego wykonywania ćwiczeń, np. na papierze o różnym formacie. Nauczyciel wprowadza ćwiczenia polegające na rysowaniu szlaczków literopodobnych, zaczynając od większej płaszczyzny i przechodząc stopniowo do rysowania w liniaturze (dla chętnych). Nie wszystkie dzieci zainteresowane są jednak takim rodzajem ćwiczeń, podkreśla wychowawca. U niektórych dzieci utrzymują się duże trudności w zakresie motoryki dużej i małej, w tym te związane z samodzielnym wykonywaniem codziennych czynności samoobsługowych (np. z wiązaniem sznurowadeł).

ZAKOŃCZENIE

Ocena przebiegu czynności grafomotorycznych u dzieci – będących na najwcześniejszym etapie nauczania – każe postulować wzmoczenie wysiłków mających na celu kształtowanie pożądanych zachowań w sferze grafomotoryki u progu edukacji szkolnej. Oddziaływania profilaktyczne/terapeutyczne w tej sferze winny opierać się na ustaleniach dotyczących rozwoju sprawności grafomotorycznych w tym okresie, niezmiernie ważnym, jeśli mieć na uwadze zagrożenie zaburzeniami w pisaniu w toku dalszej nauki szkolnej (i szerzej: trudnościami w nauce).

Ze względu na skalę nieprawidłowości ujawnionych u uczniów klas I szkoły podstawowej i wyrazistość problemów ujawniających się u dzieci jeszcze przed rozpoczęciem nauki szkolnej istnieje potrzeba dalszych badań empirycznych w odpowiednio licznej grupie dzieci wstępujących do szkoły. Należy przy tym uwzględnić nowe rozwiązania systemowe w oświacie związane z: wiekiem dziecka objętego obowiązkiem rocznego przygotowania przedszkolnego / obowiązkiem szkolnym; miejscem realizacji rocznego przygotowania przedszkolnego; podstawą programową wychowania przedszkolnego: zadaniami przedszkola, osiągnięciami dziecka wskazywanymi na koniec wychowania przedszkolnego, warunkami i sposobami realizacji zadań (Kwaśniewska, Lenzion, Żaba-Żabińska 2018).

BIBLIOGRAFIA

- Bogdanowicz M., Kalka, D. 2011, *Skala Ryzyka Dysleksji dla dzieci wstępujących do szkoły. SRD-6*, Gdańsk.
- Buchnat M., 2013, *Gotowość szkolna dzieci sześciolatków ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi uczniów pierwszej klasy szkoły podstawowej*, „Studia Edukacyjne” 25, s. 115–136.
- Domagała A., Mirecka U., 2010, *Profil sprawności grafomotorycznych*, Gdańsk.
- Domagała A., Mirecka U., 2014/2015, *Handwriting and Letter-Like Designs in the Clinical Assessment of Children with Multiple Disabilities*, Logopedia, 43/44, s. 99–107 [edycja cyfrowa: www.logopedia.umcs.pl].
- Domagała A., Mirecka U., 2015a, *Grafomotoryka u dzieci w wieku 7–13 lat* (wyd. 2 rozszerzone). Lublin.
- Domagała A., Mirecka U., 2015b, „Profil sprawności grafomotorycznych” jako narzędzie diagnozy logopedycznej, [w:] *Metody i narzędzia diagnostyczne w logopedii. Z Prac Towarzystwa Kultury Języka*, red. M. Kurowska, E. Wolańska, t. XII, s. 291–303, Warszawa.
- Domagała A., Mirecka U., 2017a, *Handwriting in the computer age. Technique of graphomotor activities in pupils beginning primary school – experimental studies*, EDULEARN17 Proceedings, (ed.) L. Gómez Chova, A. López Martínez, I. Candel Torres, Barcelona, s. 5550–5555.
- Domagała A., Mirecka U., 2017b, *Komunikacja pisemna i jej zaburzenia w perspektywie logopedycznej*, [w:] *Zaburzenia komunikacji pisemnej*, red. A. Domagała, U. Mirecka, s. 87–109, Gdańsk.
- Domagała A., Mirecka U., 2017c, *Skala oceny sprawności grafomotorycznych SOSG*, Gdańsk.

- Grzesiak J., Naskręt M., Bronikowski M., 2014, *Znaczenie koordynacji ruchów ręki w kształtowaniu umiejętności grafomotorycznych u dzieci w wieku 6–7 lat*, „Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu”, 47, s. 131–139.
- Korendo M., Cieszyńska J., 2012, *Test do badania zagrożenia dysleksją SWM*, Kraków.
- Kwaśniewska M., Lenzion J., Żaba-Żabińska W., 2018, *Wokół przedszkola. Program edukacji przedszkolnej oparty na warstwicowej koncepcji wychowania Stefana Kunowskiego*, Kielce.
- Majcher M., 2018, *Sprawności grafomotoryczne dzieci 6-letnich*, niepublikowana praca magisterska, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.
- Skibska J., 2014, *Umiejętności dzieci 6-letnich rozpoczynających edukację w klasie I – komunikat z badań*, [w:] *Dziecko w sytuacjach uczenia się: konteksty i przestrzenie edukacyjne*, red. E. Jezierska-Wiejak, J. Malinowska, s. 171–186), Wrocław.
- St. John, S., 2013, *Factoring in Fine Motor: How Improving Fine Motor Abilities Impacts Reading and Writing*, „Illinois Reading Council Journal”, 41(4), s. 16–24.
- Tryzno E., 2006, *Diagnoza edukacyjna dzieci 6-, 7-letnich rozpoczynających naukę (wersja po badaniach pilotażowych)*, Gdańsk.
- Wilgocka-Okoń, B., 2010, *Gotowość szkolna dzieci sześciolletnich*, Warszawa.